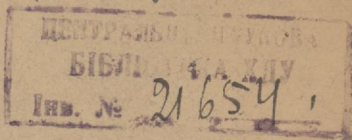

- 904-0.

ВИДАВНИЧЕ Т-ВО
Рідна Думка".
м. Харьків.

K-904-0

П. О. Куліш.

орися.

д і л і я

м 21654

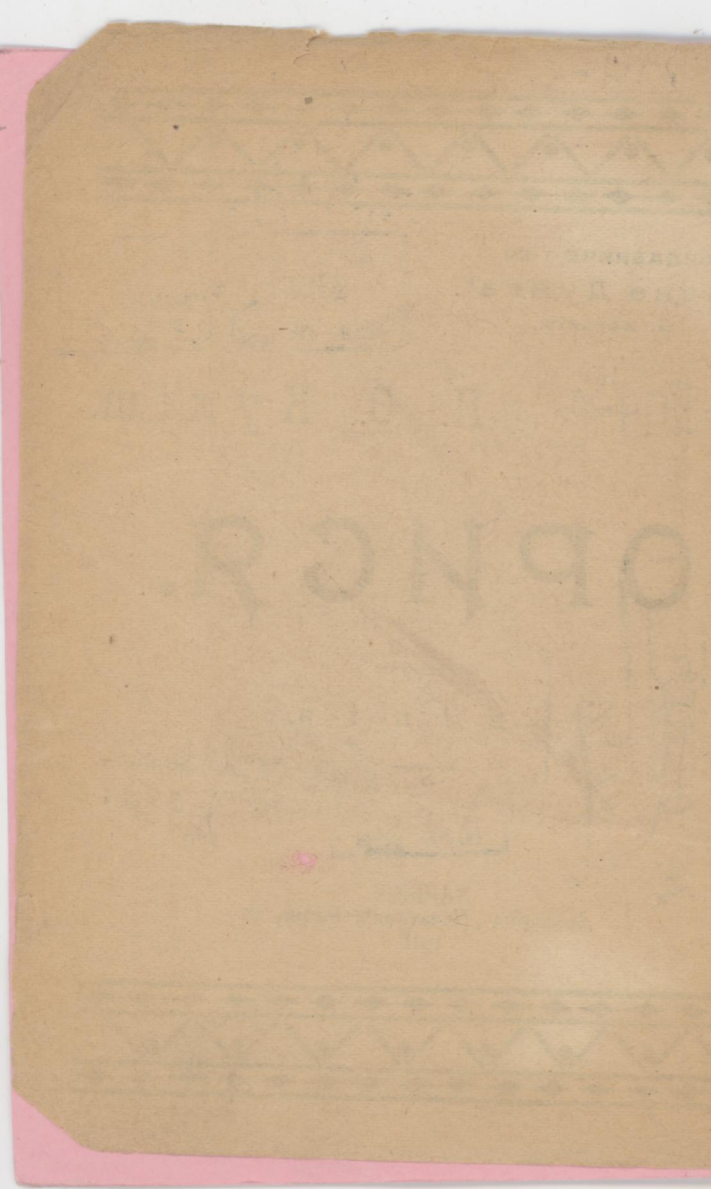
10 24 34 р.

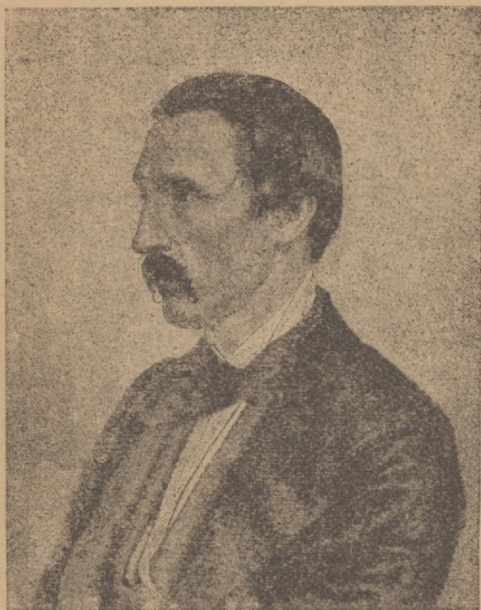
VII

ХАРЬКІВ.

Друкарня „Печатник“, Рибна 28.
1918.

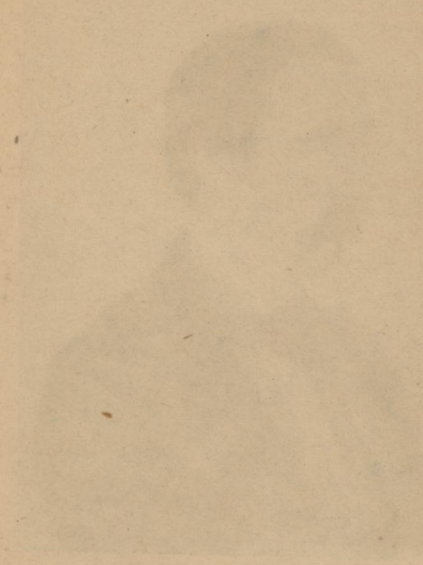
58

П. О. Куліш.

(† 1819—1897)

W. O. K. & Co.
1880

О Р И С Я.

іділія.

I.

СПІВАЮТЬ у пісні, що нема найкращаго на вроду, як ясна зоря в погоду. От же, хто бачив дочку покійного сотника Таволги, той би сказав, може, що вона краща й над ясну ю зорю в погоду, краща й над повний місяць серед ночі, краща й над саме сонце, що звеселяє й рибу в морі, й звіря в діброві, і мак у городі.

Може й гріх таке казати: де таки видано, щоб дівча було краще від святого сонця й місяця? Та вже, мабуть, так нас грішних мати на світ породила, що як споглянеш на дівочьку вроду, то здається тобі, що вже ні на землі, ні на небі нема нічого кращого.

Гарна, дуже була гарна сотниківна! знали її по всій Україні; бо в нас на Вкраїні, скоро було в кого виросте дочка хороша, то вже й знають усюди. Було чи треба кому з молодого козацтва, чи не треба чого у Війтовці, їде за сто верст, аби тільки побачити, що там за дочка в сотника Таволги, що там за Орися, що всюди про неї мов у труби трублять. Та не багато з того виходило користі. Якось не було козацтву приступу до неї з залицанням. Чи батько був дуже гордий, чи дочка дуже пишна, того не знаю, а знаю, що було вернеться инший крутиус із Війтовець та й ходить, мов неприкаяний. Спитає його про Орису товариш...

— «Шкода», каже, «брате, нашого повабу й залицяня! Не для нас зацвіла ся квітка. Може хто й застромить її собі за високу шпанку, тільки той буде не з нашого десятка».

А товариш похитає мовчки головою, та й подумає: «От же занастила козака»!

II.

А Оріся була вже не дитина, вирівнялась і ви-кохалась, як біла тополя в ліваді. Подивиться було на її старий сотник, подивиться на її пишний зріст і хорошу вроду, порадується батьківським серцем, що діждав на старість собі такої дочки, а часом і посумує: «Доспіла еси, моя ясочко, як повний колос на ниві. Та чи знатиме женчик, яку благодать бере собі від Господа Милосердного? Є багато людей, і статечних, і значних, що залицяються на тебе, та не хотілось би мені віддавати тебе в руки сивому дідові: зв'ялить тебе ревнуючи, як вітер билинку в полі. Ой не хотілось би віддавати тебе й за молодого шибай-голову, що не поживе довго без ступу та коня, поляже в полі буйною головою, а тебе зоставить горювати з дітоньками».

Так собі думаючи та гадаючи, старий Таволга часом тяжко-тяжко засумує, аж сльоза покотиться з ока.

А Оріся росла собі, як та квітка у героді. Повна та хороша на виду, маяла то сям, то там по господі в старого сотника, похожала, як по меду бжілька, і всю господу звеселяла.

III.

ПРИСНИВСЯ раз Орісі предивний сон. Здалось, прийшла до неї з того світу покійна паніматка, стала над нею в головах та й каже: „Дитино моя, Орісю, не довго вже тобі дівувати; що-день благаю Господа Милосердного, щоб послав тобі вірну дружину“!

Встала Оріся ні смутна, ні весела, іде до панотця в світлицю, зачервонілась, як та квіточка та й каже: „Паноченьку! позолили твої дівчата плаття. Нехай запряжуть нам коней; поїдемо ми до Трубайла, під Турову Кручу: там вода чиста, як скло, рине по камінням“.

А панотець рече: „Чого ж тобі, Орісю, так далеко їздити“?

— „Хібаж то вже, паночку, й далеко?... на півгодини ходи; та туди ж усе їхати лугом та левадами, що й не чується, як вода заблищить і зашумить під горою.“

А панотець: „О, я вже знаю, що аби чого забажала, то вмієш випросити. Поклич же мені старого Гриву“!

Побігла Оріся до дверей, не довго шукала Гриви, зараз привела його до панотця.

А той Грива був старий, дідизний чоловік. Знав він пана сотника ще з малечку; випестив його на руках; вивчив і на коні їздить. Потім виходив з сотником у походах ледві не всю Польщу, був з ним і в Криму, був і на Чорному морі; та вже на старість не схотів би й панства, аби тільки при йому

дожити віку. Старий вже був дуже дідуган той Грива; брови на очі йому понасовувались, і борода сива, до пояса.

Увійшов у світлицю, вклонився пану сотнику, тай каже: „Добридень, добродію“!

А сотник йому: „Здоров, добродію“! Бо вони один одного звикли добродіями величати.

— „Запряжи“, каже „добродію, пару коней, візми хоч той віз, що було сухарі в поході возимо, та повези наших прачок до Трубайла“.

А той йому: „Добре, добродію, запряжемо. Чому не запрягти“?

І ото зараз іде, бере двох хлопців, викочує з під повітки віз, довгий і широкий, добре йому знайомий, що не раз у лихий годині, засівши за його, одбивавсь від ляхів, або від татарви, не раз приняв через його й нужди не мало, часом як трапиться було тікати від них по корчах, по болотах, по багнетах, щоб вихопиться манівцем із залоги. Викочує старий Грива той віз тепер на иншу потребу; запрягає пару коней, що вже літа погасили давно в них той огонь, що кипить у серці, наше з очей, і з ніздер, і кидає коня сюди й туди, на страх жінкам і дітям, а доброму козакові на втіху. Смирні тепер тиї два біли коники ходили під рукою, сивого Гриви, що вже давно одвик від козацького герця.

От же дівчата Орісіни, несуть сорочки, шиті рушники, настільники і всяке добро; наклали повен віз і сами посідали: усі в стьожках та в квітках,— Оріяє поміж ними,—і як має у городі всі квітк закрашає, так вона сиділа поміж своїми

дівчатами. Сивий Грива сів спереду; хлоп'ята кинулись одчинять ворота. Виглянув у вікно пан сотник — „Не барися ж там, Орісю“.

А вона: „Ні, паноченьку“!

Ляснув погонич пугою; коні заржали, почувши лугову пашу; потюпали і зникли з очей і з возом, і з погоничем, і з дівчатами.

IV.

О Т вже й луг перед ними. І сюди зелено, і туди зелено. Було бо се саме на весні, як ще трава, свіжа та молода, тільки що вкриве землю. Скільки вгорі синього неба, стільки внизу зеленого лугу. І так як ясна зоря в ночі покотиться, палаючи по небу, так тая Оріся проїжджала широким лугом з своїми дівчатами.

Аж ось—шумить, реве Трубайло за левадами. Як роступиться дерево, а сонце як заблищить саме в тім місці, де вода рине через каміння, то ти-б сказав, що то не вода, а саме чисте скло, самий дорогий кришталь рине з гори і б'ється на дрібні склянки об каміння.

Над річкою Трубайлом стоїть висока круча. Вся обросла кучерявим в'язом, а коріння повисло над самою річкою. Дикий хміль почеплявся за те коріння і хитається кудлатими жмутками. А внизу вода рине та рине. Оце ж тая й Турова Круча!

Дивляться на неї дівчата, та й питаються в старого Гриви, чого вона прозвалась Туровою?

— „На що вам знати“? каже Грива.

— „Аже ж ти на щось знаєш? Так і нам скажи“!

— „Ой, мої голуб'ята! Сказав би вам, та тільки більш не поїдете сюди на річку“.

— „Що ж там таке? Скажи бо таки нам, дідусю“!

Як узяли просить, не видержав старий, сів на камені над річкою, та й почав глаголати:

— „Колись-то давно, ще до татарського лихоліття, правив Переяславом якийсь князь. Та й був собі той князь стрілець такий, що аби зуздрів на око, то вже й його; і кохався він у полюванні. Ото ж раз поїхав той князь на полювання, та й відбивсь у пущі від своєї челяді. Іде та іде пущею, коли ж дивиться, аж на лощині пасеться стадо турів“.

— „А що ж то, дідусю, за тури“? спиталася Орися.

— „То, моя кришко, були дики бики з золотими рогами; тепер вже їх ніде не зуздриш. Бачить князь тих турів; тільки не дивується на їх золотії роги, а дивується, що при них стоїть дівчина, така, що всю пущу красою освітила. Поскочив він до неї; а від неї так сіяє, що й приступити не можна. Забув князь і про свою челядь, і про те, що заблудив у пущі: вхопила його за серце тая чудовна краса.“

„Дівчино“, рече, „будь моею дружиною“! А вона рече: „Тоді я буду тобі дружиною, як Трубайло назад вернеться“. А князь їй знову: „Як не згодишся на мое прохання, то я твої тури постріляю“— „Як постріляєш мої тури, то вже більш нічого не стрілятимеш“. Разсердився князь, взяв лука з плеча і почав стрілять золотогорі тури. Сунулись тії—тури в

пущу, так і вивалили дерево; а князь за ними знай пускає стрілку за стрілкою. Прибігли над Трубайло... а Трубайло тоді був не такий як тепер,—прибігли над високу кручу і всі шубовсь у воду, та й ні один не переплив, усі каменем лягли по дну, аж річку загатили. Сплеснула тоді дівчина руками: „Потопив еси моїх золоторогих турів, блукай же тепер по пущі по всі вічні роки“! От же й блукає, кажуть, той князь до сього часу по пущі, і ніяк не знайде свого Переяслава. А Переяслав був вже в татарських руках, був і в лядських,—чого вже не було з тим Переяславом? а він не знайде його та й не знайде. А дівчинині тури лежать і досі каміннями в воді, і от прислухайсь: то не вода реве, а ревуть тури глухо з під води. От же, кажуть, буде такий час, що князь прийде на Турову Кручу, повстають тури і підуть шукати собі диких пущ по Україні.

У.

СЛУХАЮТЬ дівчата, та аж сумно їм стало, слухає Орися, та вже боїться й глянути на каміння, що простяглось купою серед річки.

Вже їй здається, що то справді, не каміння; і вода шумить якось не так, як вода...

Засмутив зовсім дівчат Грива. Не знають вже, чи прать би то їм, чи до дому збиратись; сором тільки старого Гриви; поглядає бо на них, та тільки всміхається. То було люблять прать за самій бистрині, поклавши кладку з каменя на каміні, тепер відійшли далеко від кручи, де вода ще не дійшла до каміння і пливе тиха та чиста, хоч виглянсь, як у дзеркалі, видно в воді і небо, і кручу з тими кудлатими

коріннями, що переплутались із хмилем, і кучеряві в'язи, що повибігали на самий край і попростягали зелені лапи над річкою.

Дивиться Оріся в воду, аж у воді на кручі щось зачервоніло; хтось ніби виїхав із пущи на сивому коні і стоїть поміж в'язами. Боїться глянути у гору, щоб справді не було там когось; боїться глянути і на каміння: вже її здається, що-ось заревуть і сунуться з річки зачаровані турп. Смикнула за рукав одну дівчину і показала в воду: дивляться дівчата, аж на Туровій Кручі князь на сивому коні. Так і обомліли. Бо хто ж би сказав, що то й не князь? Увесь у кармазині, а з пояса золото аж капає.

Не мало ж, видно, здивувсь і козак: стоїть на коні не рухомий. Бо хто ж би й не здивувався, опинившись над такою кручою? У низу рине вода через каміння, а над водою сидить нерухомо сивий дід на камені, а там стоять нерухомі дівчата, з пращами, з мокрими полотнищами в руках. Чи дівчата, чи може, русалки повиходили прать сорочки підводному цареві, що живе в кришталевому будинку під водою. О це ж, мабуть, і сам він вийшов з води погріть старії кості на сонці. Ще раз погляне козак на сивого діда, ще раз погляне на дівчат: позасукували по ликоть рукава, попідтикали плаhti й мережані заполоччу подоли... Золото не сяє так на дорогих перстнях, як сяють у воді і над водою їх білі ноги. Задививсь козак, і собі стоїть нерухомо; коли ж гукне на його старий Грива: „гей, гей, козаче! Чого се тебе занесло на кручу? Хіба хочеш пополоскати свої кармазини в Трубайлі“?

І скоро промовив,—зараз наче розбив які чари.

Засоромились дівчата і давай бовтати полотнищами.

А козак відповідає дідові: „Та й за те слава Богу, що хоч на кручу вибрався. Скажи, будь ласкав, дідусю, як мені виїхати до Війтовців“?

— „А чого тобі треба в Війтовцях“?

— „Через Війтовці лежить моя дорога“.

— „А куди ж лежить твоя дорога“?

— „Моя дорога—до чийогось порога, моя стежка—до чийогось сердечка“.

— „ге“, каже старий Грива:—„нехай же тобі Господь у доброму ділі помагає! От же куди тобі виїхати: берись у низ, по над берегом; то там трохи нижче буде тобі доріжка; тією доріжкою виїдеш ти на річку. Є через річку й кладочки; возом не проїдеш, а конем добрий козак перехопиться“.

Подякував козак за пораду, повернув коня і сховався по-за-деревами.

Як сховався, тоді то вже розгулялись наші дівчата: росписали казака як на папері: які й очі, які й брови, як й говорить, як й всміхається. Та каже: „Се твій сужений“!, а та: „Се твій“.. А одна додала: „Не змагайтесь дурно, дівчата: чи рівня ж таки вам пишний князь! Се нашій паночці сужений“!

Почервоніла Орися. „Збожевіліла“, каже, „ти, Параско! Хиба не чула що він сказав дідові“?

І жаль їй було, сама не знає чого, що він їде свататися. Мнякше від воску дівоче серце. Тане воно від казацьких очей, як від сонця...

— „Що ж“, каже Параска, „ще їде свататися! Суженої і конем не об'їдеш“!

VI.

ПОПРАЛИ дівчата сорочки, зложили на віз, зеленою пахучою травою прикрили, посідали й поїхали до дому, свіжі та веселі; щебечуть, як ластівки. Ще далеко не доїхав віз до сотницького двору, а в дворі вже чутно було, що вертаються.

„Орисю, наша панночко“! крикнули дівчата,— скоро разчинились ворота. „Чий же то сивий кінь у дворі стоїть? Се ж того козака, що ми бачили, се ж твого князя, се ж твого суженого“!

Гляне Оріся, а в серці наче жаром запекло. Чи вона злякалась, чи зраділа, сама того не знала.

Виглянув у вікно із світлиці молодий козак: їде в двір віз старими кіньми, із старим, сивим погоничем; зелена трава волочиться по боках і б'ється по колесах; а з-за сивої бороди старого Гриви, з-за білої зими, червоніє літо—повен віз дівчат, у квітках та намисті,—Оріся як сонце поміж ними!—Виглянув, та аж руками сплеснув: „Се ж вона, се ж вона“! І ото вже тоді почав на прямоту викладувати свою мову пану сотникові, і хто він такий, і чого приїхав. Хто ж він такий, то се вже пан сотник знав давно. Миргородський осавуленко, отаман у своїй сотні, хорошого і багатого роду дитина. А чого приїхав? Приїхав подивиться, що там за Оріся така, що там за дочка в сотника Таволги на всю Гетьманщину; а побачивши та й себе показавши, довідаться, чи вже надбала шитих рушників у скриню... Про що журивсь, чого бажав пан сотник, те йому як з неба впало. Не довго думавши, позвав Орісю. Війшла в світлицю, червона як калина.

„От, Орисю, тобі жених. Чи люб він тобі, чи може подождеш кращого?

Хоч-би тобі слово промовила, хоч-би тобі очима зглянула. Стоїть, сердешненька, і голову схилила.

Бачить панотець, що не діждеться від неї відповіді,—бо деж таки, щоб дівчина сказала, що в її на мислі. Очиці хіба скажуть, а сама ні. Порахував се панотець та й каже: „Де вже такий козак та люб не буде. Обніміться ж та поцілуйтесь, та и Боже вас благослови“.

Обняв козак Орисю, поцілував у її губоньки, що наче з самого меду зліплені, і вклонились обоє низенько, до самого долу, пан отцеві.

Чи багато ж наїхало дружини на весілля, чи бучно відбули гостей, чи довго гуляли, се вже не наше діло розказувати.

Бачив я Орисю саме перед весіллям; хороша була, як квіточка. Бачив я знов її через рік у Миргороді,—ше стала краща замужом, і дитина в неї як Божа зірочка. Вже я не раз думав собі, на неї дивлячись: „Се Божа слава, а не молодиця. Що як-би хто дотепний змалював її так, яка вона є, із маленькою дитинкою на рукахъ. Щоб то за картина була“.

21654.

Друкуються і незабаром вийдуть:

П. О. Куліш . € . Сіра кобил
„ . . . Циган.

Ціна 45 коп.

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

№

Головний складъ видавничого Т-ва
„Рідна Думка“, Харьків, Скобелівська п.
ч. 15, та Катеринославська вул. ч. 86.

Книгарням та Просвітам звичайна знижка.